

Ергешов Саїдмурад
Антоніна Царук
ORCID 0001-0002-2976-4202

АВТОБІОГРАФІЧНІ ПАРАЛЕЛІ Й ШЕВЧЕНКІАНА ІВАНА МАРЧУКА

AUTOBIOGRAPHICAL PARALLELS OF SHEVCHENKIAN BY IVAN MARCHUK

Автобіографія Т. Шевченка знайшла відображення в повістях «Художник», «Музикант», «Варнак», де Тарас Григорович зумів типізувати не лише тогочасні реалії, але й художньо осмислив обставини формування творчої особистості, що усвідомила своє покликання як цілеспрямовану працю, актуалізовану внутрішньою свободою самовираження. Важливе значення для утвердження митця, тематики його творчості відіграє оточення, точніше – додання несприятливих умов, які гартують переконання й нерідко призводять до відкритого бунту проти системи. Спроба порівняти творчі долі митців переконує: існують спільні риси шляху до самореалізації.

Мета роботи – простежити відображення типізованих Шевченком чинників формування особистості митця на долі народного художника України, лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка, почесного громадянина Києва та Тернополя, члена Золотої гільдії Римської академії сучасного мистецтва Івана Марчука (нар. 12 травня 1936 р.). Його ім'я – у рейтингу «100 найвизначніших геніїв сучасності» [1].

Біографія генія є доказом невтомного саморозвитку, цілеспрямованого навчання в майстрів і водночас пошуку свого, неповторного стилю. Новаторська техніка «пльонтанізм» вказує на зв'язок художника з народними традиційними заняттями і вирізняється філігранністю виконання в художній інтерпретації світу. Отже, біографічні паралелі обдарованих митців виявляються в рисах одержимості й зятості [2], виклику канонам. Марчукове мистецтво отримує визнання за кордоном (виставки в Австралії, Канаді, США), а в Києві навіть не організовано музею. Для порівняння: Шевченка визнали в Петербурзі, а його прохання отримати вакансію вчителя малювання у Київському університеті святого Володимира [3, с. 75] не задовольнили.

Світовідчуттю національних митців притаманне усвідомлення того, що їхній талант має служити рідному краю, тому вони прагнуть повернення своїх творів додому: як Шевченко передавав свої роботи із заслання, так Марчук у радянські часи «часто малював маленькі картини, щоб їх можна було сховати і передати десь за кордон. Тоді я не знав, чи виживу і хотів, аби вижили хоча б мої картини» [2]. Т. Шевченко від зображення олівцем і пензлем прийшов до слова «Кобзаря» як носія історичного голосу народу. Великий цикл полотен І. Марчука має назву «Голос моєї душі» як крок усвідомленої самоідентифікації, україноцентризму. Шевченків «Кобзар» успадкував героїчний дух минулого,

бунтарство романтики, гіркий реалізм і мрію про майбутнє. Полотна Марчука, а їх понад 5 тисяч, – це 12 різних станів буття природи і буття людини у світі, де простежується мрія: «Я не хочу бачити сльози, сумних людей, а хочу бачити веселих» [2]. Важливо наголосити й на такому аспекті: як російськомовні Шевченкові колеги дивувалися, навіщо талановитому художникові писати українською, так і радянські критики звинувачували Марчука в націоналізмі [4]. Розповідь Івана Марчука про життя своєї душі в картинах дає підстави стверджувати про офіру особистим щастям задля донесення ідеї щастя для всіх. Шевченкова доля теж була скупкою на сімейну радість, на домашній затишок.

Самотність генія сприймається як фатальна приреченість. Однак варто акцентувати не матеріальну бідність родин майбутніх геніїв, а душевне багатство, що згодом формує відчуття втраченого раю: Шевченків «Садок вишневий коло хати» відлунює зізнанням Марчука: «Хоча <...> навіть олівця в мене не було, – я жив у раю» [4]. Збіг в автобіографіях простежується й у нереалізованій мрії «хатинки в селі».

Обидва не уявляли свого життя без українських пейзажів: Шевченкова «Мальовнича Україна», цикл віршів «В казематі» [5, с. 327–337] й українські хати, побачені Марчуком із сьомого поверху нью-йоркського помешкання. Схожі й біографічні деталі підтримки митців земляками: доленосна зустріч у Літньому саду з наступним викупом Т. Шевченка з кріпацтва певною мірою перегукується з роллю Д. Павличка й П. Загребельного в організації 1980 р. першої виставки І. Марчука, де Ю. Щербак перший купив картину художника, якого переслідувала радянська влада.

Т. Шевченко 11 років провів у засланні з царським вердиктом «без права писати й малювати». І. Марчук 12 років вимушений був перебувати за кордоном, майже позбавлений можливості спілкування, бо відмовився гаяти час на вивчення чужої мови.

Щоб створити власну Шевченкіану, 42 роботи, Іван Степанович Марчук роками перероблював «Кобзаря». І в 1995 р. світ побачила книжка, де «картини не лише ілюструють поетичні рядки Тараса Григоровича, а й виражають світобачення самого Марчука, насамперед його історіософію – тобто бачення української історії» [6].

І. Марчук близький узбекам словами, що немає красивішої ночі, ніж у Самарканді, художник бачить красу, яку інші можуть не помічати. Варто простежити паралелі в творчості митців українського й узбецького народів. Тим більше, що є художники, які поєднують нас. Наприклад, Григорій Улько (1925 – 1999) – українець за походженням, що став автором герба Самарканда. Можливо, не всім відомі сім його робіт, присвячених трагедії Аральського моря, проте варто згадати, що завдяки участі Т. Шевченка в двох аральських експедиціях науковці мають ілюстративний матеріал для порівняння обрисів Аралу. Улькові полотна пов'язані з історією і цим близькі за світовідчуттям і місією до картин Шевченка й Марчука.

Література

1. Марчук Іван Степанович [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B0%D1%80%D1%87%D1%83%D0%BA_%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD_%D0%A1%D1%82%D0%B5%D0%BF%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87.
2. Іван Марчук про своє життя, останню виставку і неіснуючий музей // BBC News Україна. 16 жовтня 2019 [Електронний ресурс] / Діана Куришко. Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-49976487>
3. Листування Тараса Шевченка / За ред. Сергія Єфремова. – Репринтне видання. – Черкаси : Брама–Україна, 2013. 1056 с.
4. Великий художник Іван Марчук: «Никто толком не знает, сколько у меня детей и где они. Что вы хотите – я жил, как Гоген» [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://www.interesniy.kiev.ua/velikiy-hudozhnik-ivan-marchuk-nikto-to>
5. Шевченко Т. Г. В казематі / Тарас Григорович Шевченко. Кобзар. К.: Дніпро, 1983. 647 с.
6. «Шевченкіана» Івана Марчука URL: <http://www.psy.univ.kiev.ua/ua/previews/88-2014-03-09-15-45-16>